

Kalbininko ir kunigo Kazimiero Jauniaus sodybos fragmentas Lembo kaime (Šilutės r.) 2006 m. pavasaris

daržinės pastatas. Teritorija aptverta tvora, kokio-mis savo sodybas aptverdavo šio kaimo žmonės seniau. K Dabar K. Jauniaus klėtelė priklauso Šilalės krašto muziejui. Šis muziejus buvo pradėtas kurti dar 1962 m., kai tik įsisteigė Lietuvos krašto tyros draugijos Šilalės skyrius. Jis 1976 m. pradėjo veikti trečiame atstatytos sudegusios Vaikų muzikos mokyklos aukšte. Iš pradžių muziejus buvo visuomeninis, jį globojo Telšiuose veikiantis Žemaičių muziejus „Alka“. 1980 m. muziejus tapo valstybiniu ir perėjo Šiaulių „Aušros“ muziejaus žinion.

1990 m. muziejus neteko turėtų patalpų, eksponatai buvo perkelti į miesto centrinę biblioteką. 1991 m. muziejus perėjo paminklotvarkos tarnybos žinion. 1994 m. muziejui suteiktas krašto muziejaus statusas. Nuo 1998 m. jis buvo pavaldus Šilalės rajono savivaldybės Viešajai bibliotekai, nuo 2003 m. – Šilalės rajono savivaldybės kultūros centrui. 2005 m. spalio 1 d. Šilalės rajone įsteigta biudžetinė įstaiga Šilalės krašto muziejus. 2006 m. Šilalės rajono savivaldybės tarybos sprendimu muziejui suteiktas Vlado Statkevičiaus vardas. 2006 m. rugpjūčio mėn. muziejaus ekspozicija perkelta į naujas patalpas (S. Gaudėšiaus g. 4).

Lembo kaime viena iš labiausiai lankomų vietų yra kryžius, pastatytas penkiems Lembo ir jo apylinkėse žuvusiems partizanams. Kaip liaudies meno paminklas saugoma ir kaime esanti mūrinė XIX–XX a. sandūroje pastatyta koplytėlė (atnaujinta 1937 m.).

Tie, kas domisi ypatingais Žemaitijos krašto akmenimis, aplanko ir Aitros upelyje, ties Lembo kaimu, arčiau kairiojo kranto gulintį akmenį, kuris Velnio Krasė vadinamas. Jo ilgis yra 2 metrai, plotis – 2,4 m, aukštis – 1 m. Akmens viršuje – įdubimas.

Pavažiavus apie kilometrą nuo Velnio Krasės, auga storas (6 m. apimties) Lembo ažuolas (šis medis – jau Rietavo savivaldybės teritorijoje).

ŽEMAIČIŲ sodybų aptvarai ir tvoros

JUOZAS PETRULIS

Žemaičių krašto sodos (kaimai) [1] išsiskiria savo nuolat rūpestingai prižiūrimomis žemaitiškomis (pažulniomis, iš trumpų karčių padarytomis, vadinamomis statinėmis) tvoromis, jų dideliu kiekiu ir pačiais aptvarais.

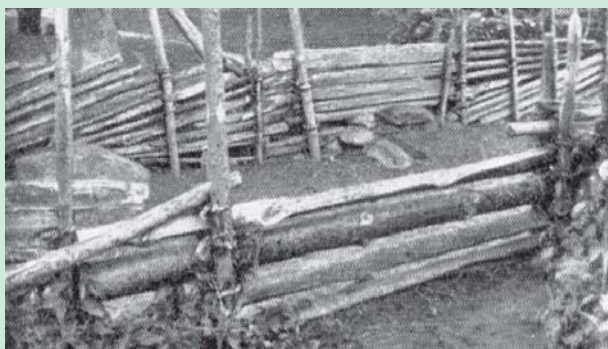
Iki mūsų laikų išlikusiose senoviskose žemaičių sodybose iš karto pastebime, kad čia labai daug tvorų. Pirmiausia tenka pasakyti, kad didelė dalis išlikusių, į viensėdijas neišsiskirsčiusių kaimų yra ne gatviniai kaimai, o kaimai, sudaryti iš atskirų sodybų (gyvenimų), lyg tai būtų atskiri vienkiemiai, nors jų žemė yra rėžiais padalinta, kaip kad būna įprasta kaimuose. Tokių kaimų sodyboms (gyvenimams) – mažiems ar dideliems – priklauso po kelis hektarus žemės. Tuos plotus (žemės plotelius) tveria „tvorų tvoromis“. Vadinauose negatviniuose žemaičių kaimuose kiekvienas gyvenimas (sodyba) su susiedais (kaimynais), susisiečia keliuku (sodos gatve), einančiu per „tvorų tvoras“. Kiekvienoje tvoroje yra vartai, kurie visada užkelti.

Pavyzdingo žemaičio, ypač čielininko (valakininko), gyvenimas, be paties tvoromis (aptvarais) „aptvorto gyvenimo“ padalintas į atskiras dalis. Kiekviename gyvenime dažniausiai yra bent trys specialūs aptvarai. Pvz., daugelyje sodybų, už ūkio trobesių, žymi sodybos dalis – naminės pievos. Ši sodybos dalis, be vadinamosios rubežinės tvoros, dar atitverta skersai sodybą – nuo ūkio trobesių skiriančia tvora. Tai jau atskiras aptvaras. Naminės pievos ar kitoje kurioje sodybos dalyje būna atskiras aptvaras – žardis (žarduks). Tai nerdvūs aptvarėliai, skirti laikyti jauniems veršeliams [2]. Šioje apylinkėje daugelyje gyvenimų, ypač ten, kur kūčių (tarmiškai s t a l d a i) nėra laidarų, jų vietoje kiemo dalis bei kur nors priešais kūtes, karvėms ypač melžiamoms laikyti ir ypač vasaros metu per naktį galvijams laikyti, padaromi specialūs aptvarai, pastauninkais vadinami. Paminėtų į viensėdijas neišsiskirsčiusių

(Nukelta į 26 p.)

Lembo kaimo gandrai. Rimanto Tautavičiaus nuotrauka

1 pav. Lembo kaimo tvoros lipynė

Lembo kaimo išgena. Nuotraukos iš leidinio „Gimtasai kraštas“ (1940 m., Nr. 1(24), p. 71–72

(Atkelta iš 25 p.)

valsčių kaimų (ypatingai Lembo bei Grimzdų, Kvėdarnos valsč.), kiekvieno gyvenimo, per visą ilgą sodybą, iki pat ganyklų, laikomos privestos iš g e n o s; tokios, iš pat staldų, kiemų bei pastauninkų į ganyklas galvijams išginti išgenos, dviejų susiedijoj (kaimynystėj) gyvenančių gyvenimų susitarimu, sodybų rubiežium (riba), laikoma viena bendra išgena (tokiais atvejais išgeną tveria bei prižiūri abu kaimynai). Sodos (pvz., Lembo) į ganyklas išvestų išgenų galuose būna užtvertas specialus aptvaras – visos sodos bendrų pievų dalis, pjau-niomis vadinama. Šio bendrojo didelio aptvaro (tvoros tveria kiekvienas ties savo rėžiu) pakraščiu ir pagal atskirų sodybų išgenų galus į bendrąsias sodos ganyklas bandoms išginti skirtas praėjimas vadinamas bendrąja didele išgena – tarpekliu.

Čia išvardintų senovėje buvusių specifinių aptvarų, senesniųjų pasakojimu, taip pat ir tvorų šiandien nė pusės jau nebėra. Kaip teigia senesnieji, maždaug prieš 50–60 metų „visi sodos laukai, kiekvienas atskirai, ganyklos – vis buvo aptverta“ [3].

MEDŽIAGOS

Kaip aiškina senesnieji, „Rietavo kunigaikštis savo miškų kietai nelaikė, tad daug kas „žebrovodami“ tvo-

roms materiolo (medžiagų) pasirūpindavo. Be to, miško medžiagų, tokių kaip tvoroms, ir kainos buvusios labai prieinamos. Apylinkių bajorukai [4] taip pat savo miškuose tvoroms medienos leisdavo pasikirsti.

Šioje apylinkėje, kaip ir daugelyje kitų aplinkinių valsčių, būdingiausias tvorų, ypač gyvenimų (sodybų) svarbesniųjų aptvarų bei laukuose, tipas – statinės [5].

Statinės tvoros tveriamos taip:

Medžiaga, 10–12 centimetrų storio (ir storesnės) kartys, dažniausiai jau miške, prieš vežant, sukerpamos į maždaug 3 metrų ilgio t v o r a s ir šie rąstukai namie, prieš naudojant, skaldomi per pusę [6]. Iš anksto turima paruoštų miėtų. Numačius, kur praveisti tvorą, pirmiausia 1 metro atstumu vienas nuo kito po du metus šalia vienas kito susmaigomi mitai (mietai). Kadangi „statinė“ tvora būna iš sakytų ilgų rąstukų, tvoros tveriamos ne visai iš stačių rąstukų, o jos klostomos p a ž u l n i a i, todėl iš pradžių, prieš pradėdant tverti, pirmoji tarp miėtų tvora padedama trumputė, kita – kiek ilgesnė. Taip klojama, kol „pradžią“ pakeliamą iki reikiamo aukščio. Tai taip daroma dėl to, kad kitas tvoras (rąstukus) galima būtų klostyti pažulniai. Tvoros dalį ar pamierą [7] užbaigus, likęs pažulnus tarpukas (pabalga) daromas taip: iš apačios dedami keli trumpi rąstukai, o viršus užbaigiamas tiesiai (skersai)

KVĖDARNA

RIMANTO TAUTAVIČIAUS NUOTRAUKOS

dedant tvoras. Dedant tarp miestų, kiekviena tvora per miestus apvyniojama k l u bu (vytimi). Klubams kaip vytytis naudojami kadagiai (kadagių vytytis už karklų esančios dvigubai patvaresnės). Statinėms tvoroms miestus iš seno yra priimta smeigti kuo ilgesnius (bent vienu trečdaliu ilgesnius negu pati tvora), nes, vienam žygiui nupuvus, pasmailinus smeigiami vėl tie patys.

Gerai, rūpestingai padaryta tvora, ypač jei susmeigiami stipresni (nors ir ne ažuoliniai, pvz., egliniai) miestai, kas kelinti metai iš dalies perkliubuojant, stovinti daugiau kaip dešimt metų. Ypač ilgai stovinti drėgnesnėse vietose. Miestai greičiau papūva smėlėtoje vietoje.

Toje gausybėje tvorų – ne tiktai sodybose, bet taip pat ir laukuose – visur, kur tik reikia, būna padarytos lipynės. Lipynių esama trijų tipų:

1. Vienoje ir antroje tvoros pusėje ties takeliu būna įkalti storoki miestai.

2. Tuo pačiu būdu įkalti miestai ir ant jų per tvorą įtaisyta šaunanti lentelė.

3. Vienoje ir antroje pusėje sudėti akmenys.

Lipynės per tvoras būna įrengtos tose vietose, kur per sodybas bei laukuose vaikštoma.

Koplytėlė Kvėdarnos Švč. Mergelės Marijos Nekalto Prasidėjimo bažnyčios šventoriuje

1. Aprašomas Lembo kaimas (Kvėdarnos vlsč., Tauragės apskr.), tačiau Šiaulių kraštotyros draugijos etnografinės ekspedicijos dalyviai, 1939 m. vasarą tyrinėję Lembo kaimą, tos ekspedicijos metu turėjo galimybę pasižvalgyti ir platesnėje apylinkėje – Rietavo, Švėkšnos ir kitų valsčių kaimuose. Tai, kas čia aprašoma, labiausiai būdinga Lembo kaimui, tačiau tai iš dalies buvo būdinga ir kitiems aplankytiems kaimams. Aprašyme naudojamo termino „gyvenimas“ atitikmuo yra „sodyba“. Apie tvorų statymo techninę dalį, tokių tvorų raidos istoriją žinių suteikė Lembo kaimo ūkininkas Kazimieras Ruigis.

2. Vienmečiai veršeliai čia dažniausiai net vardiniais vadinami.

3. Tai labiausiai susiję su Lembo kaimu. Šis kaimas susideda ir dviejų visai atskirų dalių – didgalio ir užšilio (viena dalis – didgalis – yra labiau į šiaurę, laukų dalyje, o antroji – užšilis – yra pietinėje dalyje), todėl ir ganyklos čia yra išsidėsčiusios beveik visų trijų laukų pusėse. Senovėje, kai visur taip rūpestingai būdavo aptverta, arklių negandydavo, o ir nuo galvijų ganymo, reikalui esant, didesni piemenys, galvijus suginus į aptvarus, būdavo atitraukiami.

4. Lembo kaimo gyventojai baudžiatvorių laiku vadinosi vyskupiškais. Toks pavadinimas dėl to, kad jie baudžiatvorių ėjo į Varnių vyskupo dvare. Baudžiatvoriai čia buvusi lengva. Kaimo valstiečiai tuo laiku jokiems dvarams – ponams – nepriklausę, tad iš seno eilinius dvarų valdytojus – ponus – jie pašiepiamai vadina – bajo-rukais.

5. Be kitokio tipo tvorų, šioje apylinkėje yra š a u d y t i n ė s, t. y. ilgų karčių tvorų tipas, tačiau šis tipas retai sutinkamas. Aplink gyvenamuosius namus, ypač gėlių darželius, tveriami žiogriais – štaketų tvora.

6. Į šį galą rąstukus skaldžius perpjausto lentpjūvėje.

7. Tveriamų bendrų plotų (ganyklų) lygiomis padalomi tarpai bei plotai vadinami p a m i e r a.

Stogastulpis kalbininkui, kunigui Kazimierui Jauniui Kvėdarnos Švč. Mergelės Marijos Nekalto Prasidėjimo bažnyčios šventoriuje